

Interpretasjon og filosofisk metode

av

KNUT VENNESLAN

1) Interpretasjon.

Når det er tale om interpretasjon, tenker man vanligvis på interpretasjon av tekster. Interpretasjon er da noe man først og fremst støter på i åndsvitenskapene. Man interpreterer kunstverk, skrifter av ulike innhold, historiske dokumenter. I den filosofiske lærerpraksis er man fra tid til annen opptatt av interpretasjon, likeledes (om enn metodisk mindre nyansert) ved mer vanlig lesning av tekster.

Fenomenet er altså kjent. Man er stadig opptatt av det. Kun sjelden reflekterer man imidlertid nærmere over hva dette fenomen står for, hvilke filosofiske implikasjoner det medfører. Riktignok finnes det en åndsvitenskapelig metodikk, men denne er for opptatt av interpretasjon som kunstlære til å kunne se de filosofiske problemer. Når i det følgende fenomenet interpretasjon skal bli undersøkt, ligger hensikten nettopp å belyse disse problemer.

En tekst står man overfor. Den er tilstede f.eks. i en spesiell bok - en bok som er trykt og utstyrt på en bestemt måte. Man har en anelse om hva teksten kan inneholde, man har kanskje hørt om den, kan tilordne den en viss historisk periode, kjenner noen av de tankeganger den uttrykker.

Likevel står man fremmed overfor teksten, dvs. man har ingen umiddelbar tilgang til de innhold den representerer. Denne tilgang er det nettopp som skal formidles v.h.a. interpretasjon.

Med interpretasjon menes utlegning, tydning, forklaring. To punkter kan man heri adskille: a) det gjelder å undersøke teksten slik at klarhet oppstår overfor den og dens innhold, b) denne klarhet er klarhet for den tenkende som interpreterer. Når innholdet blir klargjort, betyr det noe for han, utfordrer han til å ta stilling.

Disse to punkter fremkommer ut fra en kunstig isolasjon. Egentlig hører de sammen, betinger hverandre og går over i hverandre.

a) Som tenkende står man i verden, opptatt av den, av menneske og meninger, beskjeftiget og engasjert i forsøket på å skape en ordening man kan finne seg tilrette i. Man har lært noe, tenkt og forstått. Når man har en tekst foran seg, skulle den derfor representere en utfordring. Det den inneholder er jo som sagt noe mer eller mindre fremmed, noe man enda ikke har forstått, noe det gjelder å bringe til forståelse.

For å oppnå forståelse, må man imidlertid kunne finne et forhold til teksten, man må forsøke å tenke den "engang til", tenke den ut fra hva den selv sier. En slags ørlighet er med, selv om denne ikke fremkommer ut fra bevisste moralske kategorier. Meget mer tvinger den seg frem ut fra teksten selv, u

fra det forhold som den (som noe fremmed og likevel delvis kjent) står i til den tenkende.

Derfor kan også bli innsett at det ikke først og fremst gjelder å opprettholde de egne tankers fullkommenhet, bare let forkaste det som ikke passer inn i den egne horisont. Riktignok er den tenkende med sine meninger og oppfatninger alltid tilstede. Sannhetsverdien av disse må imidlertid bli satt ut av kraft, man må se bort fra deres gyldighet. Man skal jo lære. Hvorledes skal man kunne lære, vet man alt sikkert på forhånd?

Man kan også si det slik at de meninger og oppfatninger man alt har kun skal benyttes som "verktøy" ved forståelsen av teksten. De er midler som "legger" seg rundt den, viser den i dens ulike muligheter.

Derfor er altså ikke den subjektive holdning hos den tenkende det avgjørende. Hans meninger og oppfatninger hjelper kun med til å formidle tekstens klarhet. Et forstått bilde, forstått for den tenkende er det jo som skal fremkomme.

b) Det ble nevnt at som et middel skulle sannhetsverdien av de egne tanker bli satt ut av funksjon. Men man skal jo ikke kritikkløst overta det forståtte innhold. Riktignok må dette være tilstede før kritikk blir trukket inn i bildet. Egentli

forståelse fremkommer imidlertid først når de egne meninger og oppfatninger igjen blir satt i funksjon. Det gjelder da å "prøve" disse i forhold til det som er blitt forstått. Kan de opprettholdes, må noe forkastes, er det den forståtte tekst eller deler av den som ikke strekker til? Bakgrunnen for slikt ligger som sagt i den tenkendes behov etter å finne seg tilrett i tilværelsen, skape en ordening han kan rettferdiggjøre overfor seg selv.

Man kan her også tale om en dialektisk prosess: den forståtte tekst og det univers av tanker som man selv representerer er "samtidig" tilstede, tenkes "samtidig". De "prøver" hverandre i den hensikt å finne det riktige, dvs. det som holder stikk overfor fenomenene. Denne prosess lar så noe forkastes, lar annet bestå.

To momenter er altså blitt nevnt som relevante når det gjelder interpretasjon. For det første gjelder det å se bort fra sannhetsverdien av de egne tanker og oppfatninger. Derved kan tekstens "objektivitet", dvs. den mening den kan ha for den tenkende fremkomme. Hånd i hånd med dette går kritikken. Tekstens "objektivitet" må prøves. Et dialektisk forhold fremkommer, nemlig angående hva som skal opprettholdes.

Igjen må betones at disse momenter hører sammen. Kun i den metodiske beskrivelse er det mulig å adskille dem.

For å illustrere dette forhold skal Hegels oppfatning av de klassiske språk kort bli nevnt: ut fra en tilstedeværende tekst, ut fra den struktur som derigjennom språklig viser seg, kan et bilde av en verden fremtre, av fremmede kulturer, begivenheter og oppfatninger som tidligere var mer eller mindre ukjent.

Denne verden gjelder det å forstå, dvs. det er viktig ut fra det man vet nøyaktig å forestille seg hva som kan være ment. Ikke hva man selv tror - hva teksten kan vise er det vesentligste.

Gjennom forsøket på å fremheve tekstens betydning blir noe nytt og fremmed gjort tilgjengelig for forståelsen. Det kan tas opp til debatt, det kan diskuteres: holder dette nye, kan man gå inn for det, kan man leve ut fra disse nye muligheter?

Gjennom den dialektiske prosess mellom det forståtte bilde og det man selv alt er, blir så horisonten for den tenkende utvidet. Man lærer og slikt mener Hegel når han taler om "Bildung".

Det filosofisk relevante ligger i det følgende: ut fra egne intensjoner gjelder det å fremheve en teksts "objektivitet" Det "svar" teksten gir blir først av betydning for den tenkende hvis det innlemmes i hans bevissthetshorisont. Forståelse er egentlig selv-forståelse, dvs. som tenkende forstår man hvorledes man ut fra seg selv kan forholde seg til en teksts innhold.

2) Interpretasjon og forståelse.

Ut fra det som hittil er blitt sagt kan det synes som om en vitenskapsteoretisk eller filosofisk grunnlegging av hva åndsvitenskap er, blir tilstrebet. Slikt er viktig, utgjør en verdifull oppgave. Dog ble fenomenet interpretasjon som interpretasjon av tekster egentlig eksplisert for å skape tilgang til hva interpretasjon (som forståelse) mer alment står for.

Det kan nemlig hevdes at det som blir uttrykt gjennom interpretasjon av tekster er noe som har gyldighet overfor alle de forhold som tilkommer den tenkende. Alt det som finnes i livsverdenen må - for å bli forstått - kunne bli interpretert. Det er de samme strukturer som er tilstede.

Et eksempel kun skal i denne sammenheng bli anført: man står som moralsk bevisst menneske overfor en situasjon. Den krever noe, den krever en handling. Til en viss grad er situasjonen kjent: ut fra tidligere erfaringer kan man omtrent forestille seg hva den kan inneholde. Som situasjon, som en spesiell situasjon på et bestemt sted og i en bestemt tid er den imidlertid fremmed.

Derfor må den tydes (dvs. bli interpretert). Det gjelder å se situasjonen ut fra ulike perspektiver, sette seg inn i den muligheter. Man må altså forsøke å danne seg et bilde av den for uten slikt ville det være umulig å finne kriterier for

handling. Ut fra et forstått bilde kan man først vite hvorledes situasjonen skal bli "besvart", hva som må gjøres.

I alle slike forhold finner man så et felles trekk: noe blir forstått i og med at det blir innordnet den egne bevissthetshorisont. Forståelse er selv-forståelse overfor de betreffende innhold.

Derfor kan den ikke bli karakterisert som en evne som den tenkende har, ikke som en psykologisk egenskap. Den tenkende er som vesen forstående. Forståelsen er det som kjennetegner han.

Nå finnes det ulike måter hvorigjennom forståelsen kan bli praktisert. Den tenkende er forstående som interpret av kunstverk, som moralist i bedømmelsen av en situasjon, som håndverker i forhold til det materiale som skal formes. Det finnes altså ulike forståelsesmuligheter som alle - ut fra fenomenet interpretasjon - inneholder likeartige strukturer.

Ut fra dette kunne man kanskje karakterisere filosofien som et forsøk på å eksplisere de muligheter for forståelse som tilkommer den tenkende. Forholdet mellom disse muligheter kunne bli undersøkt, likeledes de ulike områder av livsverden som de har å gjøre med. På denne måte ville så alle de vesentligste menneskelige beskjeftigelser kunne bli tematisert og undersøkt.

Ser man nærmere på denne oppgave, oppdager man at det er mulig å karakterisere den som forståelse av forståelser, dvs. de ulike forståelsesmuligheter blir forstått. Det som da skjer er at man konstituerer en ny mulighet, nemlig forståelsen av forståelsen, og denne blir så kalt filosofi.

Er imidlertid ikke dette en begrenset oppgave, kan man ikke ut fra filosofien utrette mer? Det synes jo som om hva den tenkende er (som den som gir enhet til alle disse forståelsesmuligheter) blir glemt. Forståelsen selv som forståelse blir ikke tematisk.

Å undersøke dette synes imidlertid å være mulig. Filosofien måtte da ha til oppgave å undersøke forståelsen for å finne den ramme som kan gi de ulike forståelsesmuligheter enhet. Denne oppgave ville selvfølgelig ikke være av psykologisk eller subjektiv art. Meget mer må den tematisere grundforutsetningene for at i det hele tatt noe kan være forståelig.

Dermed blir begrepet "det værende" sentralt, for alt det er som kan bli tenkt og forstått. Begrepet får først mening ut fra dette saksforhold. Filosofien må derfor ut fra forståelsen finne rammen for alt det som er, for alt det som kan bli forstått som noe værende. Og det er viktig å betone - forståelsen er den tenkendes forståelse, er den enhet som binder sammen alle de ulike forståelsesmuligheter.

Ut fra dette kan det bli innsett at filosofien må eksplisere

rammen for den tenkendes eksistens, for den "verden" han er. Denne eksplikasjon kan selvfølgelig ikke være uavhengig av de enkelte forståelsesmuligheter. Gjennom disse viser jo den tenkende hva som for han kan være som noe forstått. Den ramme som blir "fremkastet" er derfor en ramme for disse muligheter, må sees på bakgrunn av disse. I og med at rammen blir klarlagt, blir imidlertid óg den selv-forståelse som er implisert i enhver mulig forståelse sterkere. Man kan si at man her støter på et hermeneutisk forhold.

3) Forståelse og filosofisk metode.

Ut fra det som er blitt sagt om forståelsesproblemet kan man slutte seg til en del konsekvenser angående den filosofiske metodikk:

a) Hermeneutikk.

Lever man som tenkende i en forståelsesmulighet, er man opp-tatt av tydning og interpretasjon overfor enkelte, bestemte inn-hold. Som alt antydnet - forstår man disse bedre, blir det også lettere å "fremkaste" en ramme for hva forståelsen som forstå-else er. Og omvendt: blir denne ramme dypere begrunnet, blir det óg lettere å se klart hva man er i og med at man lever i forståelsesmuligheter.

Her dukker viktige spørsmål opp: hvorledes skal man virke-lig ut fra dette hermeneutiske forhold kunne forstå noe, hvor-ledes kan sikre og objektive resultater bli oppnådd?

Gjennom hermeneutikken blir det klart at den tenkende står i en prosess. Han er stadig opptatt av og beskjeftiget med å forstå sin tilværelse. Han har forstått noe, vet noe og lever ut fra dette til dets utilstrekkelighet er innsett. Han er alltid på vei og da forståelse er selv-forståelse, er han alltid på vei mot større klarhet overfor det værende som han som tenkende lever i og med.

b) Historisitet,

Den hermeneutiske forståelsesstruktur førte til at tanken på objektive resultater ble oppgitt, begrepet prosess ble isteden innført. Dette medfører imidlertid ikke at den tenkende står i en teleologisk utvikling. Den horisont han lever under kan lett nok sprenges. Uorden og oppløsning kan fremkomme før en ny horisont - som ikke behøver å være bedre - etableres.

Man kan derfor si at det forståtte står i historisk lys. Begrepet "prosess" fører til konstitusjon av den tenkende som et historisk - endelig vesen - historisk her tenkt som den enkeltes historie. Hvilke konsekvenser dette medfører for oppfatningen av historie i vanlig forstand, skal her ikke drøftes.

c) System og relativitet.

Tanken om at filosofien skulle kunne uttrykkes og sammenfattes i et system av mer eller mindre absolutt karakter, synes

å ha oppstått i senrenessancen. Filosofien måtte på en ny måte rettferdiggjøre sine erkjennelser for å kunne hevde seg overfor de fremkommende naturvitenskaper.

Ut fra det som her er blitt antydnet, må systemtanken forkastes. Men fører ikke dette til relativisme, finnes det da i det hele tatt noe "objektivt" som man kan holde seg til?

Hva relativitet er, blir vanligvis tenkt i motsetning til hva det absolutte er. Ser man at det absolutte er et idealbegrep som ikke i "praksis" kan funksjonere, må man óg kunne innse at begrepet relativitet er tenkt ut fra samme posisjon. Derfor kan man si at det absolutte såvel som det relative (ut fra de forutsetninger de som begreper er tenkt under) ikke er "passende" for å karakterisere det som skjer med den tenkende. Hvorfor?

Dilthey hevder et sted, at hva "livet" er, ikke er noe adskilt fra hva viten er, begge begreper hører sammen. Man kan forsøke å se dette på følgende måte: det værende er for den tenkende fordi det kan forstås. Hva som forstås gir uttrykk for den tenkende som forstående - og man snakker derfor om selvforståelse.

Når filosofiens oppgave på denne måte er å drive klargjøringsarbeide, kan ikke de resultater som fremsettes, tilhøre et rent teoretisk univers. Ut fra det som er sagt f.eks. om det hermeneutiske må begreper som "absolutt" og "relativ" forkastes. For at slike begreper skulle kunne nyttes, måtte forståelsen

selv være annerledes, ha en helt annen struktur.

d) Teori og praksis.

Selvforståelse er forståelse av det man selv er som den som lever i og med det værende - stadig og nødvendigvis opptatt av dette. En ordning, en ramme for slikt er det filosofien har til hensikt å skape.

Derfor er ikke filosofien bare av ren teoretisk interesse. Riktignok er den et teoretisk anliggende. Men hva teori er, må ikke tenkes slik at det oppstår en avgrund mellom teori og praksis. I og med at filosofien fremkaster en ramme hvor betingelsene for det som er for den tenkende blir undersøkt, betyr den noe for hans eksistens - også i de enkelte beskjeftigelser, også i den måte han handler på.

Uten her å forfølge dette videre, skal bare henvises til den vel viktigste tanke i gresk og romersk filosofi: at sann innsikt medfører riktig handling. Videre bør det hevdes, at det er nødvendig pånytt å betenke den klassiske filosofis oppfatning av forholdet filosofi og etikk og etikk og politikk - politikk som den praktiske handlingsmåte hvori den tenkende viser hva han er.